

Leidraad Omgevingsbetrokkenheid bij aardwarmteprojecten

Operationalisering van de Gedragscode Omgevingsbetrokkenheid bij aardwarmteprojecten

Inhoudsopgave

1	Inhoud	
2	Document Control Sheet	3
3	Definities	4
4	Inleiding	5
5	Hoofdstuk 1: Het participatieplan	7
5.1	Inleiding en achtergrond	7
5.2	Projectbeschrijving en rollen	7
5.3	Belanghebbendenanalyse	7
5.3.1	Categorieën belanghebbenden	8
5.3.2	Participatieladder: voorbeelden van participatieniveaus	8
5.4	Lokale omgeving en beleidscontext	9
5.5	Omgevingsstrategie en prioriteiten	9
5.6	Communicatieplan	9
5.7	Kalender	9
6	Hoofdstuk 2: Het omgevingsoverleg	10
6.1	Concept onderwerpen voor het omgevingsoverleg	10
7	Hoofdstuk 3: Periodieke update	11
7.1	Overzicht verschillende fases van een project	11
	Bijlage A - aanvullende informatie over participatie(kaders)	12

2. Document Control Sheet

Inhoud

Document titel	Leidraad omgevingsbetrokkenheid bij aardwarmteprojecten
Taal	NL
Versie / auteur	1 / Geothermie Nederland
Control status	Gecontroleerd / (ongetoetst na print)
Issue status	Dit document is elektronisch gepubliceerd op de website van Geothermie Nederland (destijds DAGO). Formele wijzigingen van dit document worden op deze website gepubliceerd. Deze revisies vervangen alle voorgaande documenten.

Korte beschrijving van de inhoud

Het doel van deze leidraad is het creëren van een professionele, gestructureerde en gestandaardiseerde aanpak voor omgevingsbetrokkenheid door de geothermie initiatiefnemer. Deze Leidraad is voor de initiatiefnemers om hun omgevingsbetrokkenheid vorm te geven, in lijn met de Gedragscode Omgevingsbetrokkenheid bij Aardwarmteprojecten, en wil hen opties aangeven op welke wijze dat te doen.

Document revisietermijn	Categorie 1	
Categorie 1 : 1 jaar	Categorie 2 : 2 jaar	Categorie 3 : 3 jaar

Goedgekeurd door			
Reviewer	Naam/paraaf:		
	Datum:		
Reviewer	Naam/paraaf:		
	Datum:		
Geothermie Nederland	Naam/paraaf:		
	Datum:		

Revisie-overzicht					
Nr.	Datum	Beschrijving	Auteur	Reviewer	Geothermie Nederland
1					
2					
3					

3. Definities

Aardwarmte

In de ondergrond aanwezige warmte die aldaar langs natuurlijke weg is ontstaan.

Belanghebbende

Een persoon of organisatie die in de omgeving van een (potentieel) project een rechtstreeks aantoonbaar belang heeft.

Initiatiefnemer

Houder van een aardwarmtevergunning die is aangewezen om de feitelijke werkzaamheden te verrichten of daartoe opdracht te verlenen. Initiatiefnemers zijn (aspirant) lid van Geothermie Nederland.

Omgeving

De omgeving kan slaan op het fysieke gebied waar de activiteiten of effecten van deze activiteiten merkbaar kunnen zijn. De omgeving wordt ook gebruikt om belanghebbenden in dit fysieke gebied die deze effecten kunnen ervaren aan te duiden.

Omgevingsoverleg

Overleg met belanghebbenden over het project. Hierbij worden afspraken gemaakt over de wijze waarop de omgeving wordt betrokken en geïnformeerd en over welke thema's wordt gesproken. Dit omgevingsoverleg is een middel voor de omgeving om advies uit te brengen aan de initiatiefnemer.

Opsporen

Onderzoek doen naar de aanwezigheid van aardwarmte, dan wel naar nadere gegevens daaromtrent, met gebruikmaking van een boorgat

Participatie

De mate van betrokkenheid bij het proces rond de planvorming en realisatie van een project. Procesparticipatie kent verschillende niveaus, variërend van informeren, betrekken, tot integreren.

Participatieplan

Een plan van de initiatiefnemer waarin beschreven wordt op welke wijze de omgeving wordt betrokken.

Project

Het geheel van activiteiten gericht op het ontwikkelen, realiseren en exploiteren van aardwarmte waarbij milieu- en omgevingseffecten kunnen ontstaan.

Verkennen

Om te bepalen waar aardwarmte (technisch) winbaar is, onderzoekt een aardwarmtebedrijf binnen een toegewezen gebied (het zoekgebied) de ondergrond.

Winnen

Het met gebruikmaking van boorgaten onttrekken van aardwarmte aan de ondergrond door het oppompen van formatiewater, en terugvoeren van het bij die winning opgepompte water in de oorspronkelijke geologische formatie (definitie beoogde wijziging mijnbouwwet)

4. Inleiding

Deze leidraad is een uitwerking van de Gedragscode Omgevingsbetrokkenheid bij Aardwarmteprojecten. Het doel van zowel de gedragscode als deze leidraad is het versterken van de betrokkenheid van belanghebbenden bij aardwarmteprojecten. Hiermee willen initiatiefnemers projecten zo goed mogelijk laten aansluiten bij de wensen en belangen van de omgeving en projecten zo goed mogelijk inpassen in de lokale omgeving. Het streven is dat de belangen van de omgeving rondom een project structureel en op een goede manier worden meegenomen zodat de projecten zo breed gedragen mogelijk tot stand komen.

Om de ambities voor aardwarmte in Nederland te kunnen realiseren is betrokkenheid van omwonenden en andere belanghebbenden van belang. Dit betekent dat belanghebbenden bij de voorbereiding en uitvoering van projecten zo goed mogelijk worden betrokken, tijdig worden geïnformeerd en met hen wordt besproken hoe de activiteiten zo goed mogelijk kunnen worden uitgevoerd en ingepast in de omgeving.

De Omgevingswet treedt naar verwachting in 2022 in werking en verplicht de initiatiefnemers van een aardwarmteproject om de omgeving te betrekken bij de realisatie van het project. Deze participatie moet plaatsvinden voorafgaand aan het indienen van de aanvraag om een omgevingsvergunning voor het project.

Bij participatie gaat het nadrukkelijk niet om de formele inspraakprocedure, die vindt pas plaats bij de besluitvorming over de aanvraag om de omgevingsvergunning, maar om een vormvrij, interactief proces met belanghebbenden in de ontwikkelfase van een project. Het gaat het om het horen en zorgvuldig afwegen van de belangen van

de direct betrokkenen bij het initiatief, waarbij de initiatiefnemer in eerste instantie verantwoordelijk is voor een zorgvuldig proces.

De initiatiefnemer moet in de aanvraag om de omgevingsvergunning aangeven of -en zo ja, hoe- aan participatie is gedaan en wat de resultaten daarvan zijn. Het bevoegd gezag betreft deze informatie bij haar besluitvorming over de aanvraag.

De gedragscode en deze leidraad lopen daarmee vooruit op de inwerkingtreding van de Omgevingswet door participatie onderdeel te maken van projectontwikkeling bij aardwarmteprojecten. Zie bijlage A voor meer informatie over participatie onder de Omgevingswetgeving.

Uitgangspunten

Voor het succes van omgevingsbetrokkenheid zijn de uitgangspunten van deze leidraad als volgt. Initiatiefnemers:

- Gaan zo vroeg mogelijk het gesprek aan om afspraken te maken over het -eventueel gezamenlijk- betrekken van de omgeving en de omgeving te informeren over de plannen voor een project
- Zijn transparant en (pro)actief met het delen van informatie
- Werken waar mogelijk samen met de omgeving
- Erkennen dat omgevingsbetrokkenheid maatwerk is en verschilt per project
- Passen onze aanpak voor omgevingsbetrokkenheid aan per projectfase

Aanpak van omgevingsbetrokkenheid

Het proces van het betrekken van de omgeving bij de ontwikkeling van een project bestaat in hoofdlijnen uit de volgende, door de initiatiefnemer te doorlopen, stappen:

1. Omgevingsstrategie: Opstellen van het participatieplan (incl. communicatieplan, zie 5.6.) waarbij de initiatiefnemer de omgevingsbelangen in kaart brengt en beschrijft op welke wijze de initiatiefnemer voornemens is de omgeving te betrekken
2. Omgevingsoverleg: overleg en waar nodig afspraken maken met de omgeving over de lokale inpassing van het project
3. Uitvoering: uitvoeren van het participatieplan
4. Actualisatie: periodieke update van het participatieplan in ieder geval bij afronding/ aanvang nieuwe projectfase

5. Het participatieplan

In de volgende paragrafen wordt beschreven welke vragen en onderwerpen een initiatiefnemer adresseert in het participatieplan. Het is aan de initiatiefnemer om te bezien of alle onderdelen noodzakelijk zijn. Initiatiefnemer kan dit template naar eigen inzicht invullen. Een participatieplan is project specifiek en dient dan ook voor ieder project apart te worden ingevuld.

1. Inleiding en achtergrond
2. Projectbeschrijving en rollen
3. Belanghebbendenanalyse
4. Lokale omgeving en beleidscontext
5. Omgevingsstrategie en prioriteiten
6. Communicatieplan
7. Kalender

5.1 Inleiding en achtergrond

1. Context: energietransitie in Nederland, aardwarmte daarbinnen

Schets hier een kort overzicht van de relevantie en plek van aardwarmte in Nederlandse energiemix en dat dit project daarbij aansluit. Geef ook aan hoe dit past binnen de lokale energie & transitievisie warmte / beleid van de regio / gemeente.

2. Wie is de initiatiefnemer (organisatie, waarden en uitgangspunten)

Beschrijf hier wie de initiatiefnemer is (organisatie), welke waarden t.a.v. omgevingsbetrokkenheid en uitgangspunten voor omgevingsbetrokkenheid de initiatiefnemer hanteert. Bijv. Gelijkwaardigheid, transparant, open, tijdige communicatie, proactief

5.2 Projectbeschrijving en rollen

1. Korte beschrijving van het project

Korte beschrijving van het project, wat het projectdoel is, waar de locatie is, wanneer realisatie wordt verwacht, hoe project wordt uitgevoerd/ingepast, in welke projectfase het project zich bevindt, hoe ziet het project er ruimtelijk uit

2. Beschrijving van de projectorganisatie, deelnemers en rollen

Omschrijving van de projectorganisatie, wie de partners zijn, wat hun rol is in het project, wie welke verantwoordelijkheid heeft etc.

5.3 Belanghebbendenanalyse

1. Wie zijn de belanghebbenden?

Beschrijf de stakeholders uit de verschillende stakeholder categorieën (rijk, provincie, gemeente, waterschap, netbeheerder, bedrijven, Non-gouvernementele organisaties (NGO's), omwonenden (bijv. bewonersgroepen en verenigingen), media, overig)

2. Belanghebbendenveld analyse

Welke invloed heeft/hebben de belanghebbende(n)? Wie zijn de formele spelers? Wie heeft er informeel veel invloed?

3. Wat vinden de belanghebbenden belangrijk? Waar maken ze zich zorgen om?

Welke thema's zijn voor de belanghebbenden belangrijk? Waar liggen zorgen? Waar wensen?

4. Indeling naar betrokkenheidsniveau participatieladder

(informereren, betrekken, integreren)

Op basis van belanghebbendenanalyse, hoe ga je welke stakeholder laten participeren?

Indelen naar niveaus.

5.3.1 Categorieën belanghebbenden

1. **Omwonenden:** omwonenden zoals individuele bewoners, wijkvertegenwoordiging, lokale energieambassadeurs, scholen, wijkteam, verenigingsleven
2. **Overheid(sdiensten):** nationale overheid (ministerie van Economische Zaken en Klimaat, ministerie van Infrastructuur & Waterstaat), Provincie, Gemeente, Waterschap, Staatstoezicht op de Mijnen (SODM), regionale Milieudienst, hulpdiensten
3. **Watersector:** drinkwaterbedrijven
4. **Energiesector:** netbeheerder, Energiebeheer Nederland, warmtenetbeheerder/exploitant, gas-/elektriciteitsbedrijven
5. **Bedrijven:** andere ontwikkelaars in gebied, lokale energie/warmteleveranciers, warmte-afnemers, toeleveranciers, lokaal bedrijfsleven, lokale industrie, logistieke diensten (lokale vervoersdiensten), woningcorporatie(s)
6. **NGO's:** provinciale Natuur en Milieufederatie, natuur&landschapsbeheerder(s), lokale milieu en natuurorganisaties, natuur & milieueducatie, andere lokale non-governmentele organisaties (stichtingen, coöperaties)
7. **Lokale en nationale media:** dagbladen, radio en tv, magazines, sociale media

5.3.2 Participatieladder: voorbeelden van participatieniveaus

Informeren	Betrekken		Integreren
Informing	Consulting	Advising	Coproduction Co-decision
- Stakeholders worden tijdig geïnformeerd over de voortgang van het project - Vragen die binnenkomen worden snel en zorgvuldig beantwoord	- Stakeholders worden actief benaderd om hun ideeën, wensen, issues te bespreken en om mogelijke oplossingen te identificeren - De input van stakeholders wordt afgewogen en waar mogelijk meegenomen in de activiteiten, inclusief uitleg		- Stakeholders worden proactief benaderd om te participeren in een focusgroep, onderzoeken, JFF processen, seminars, rondetafels of anderszins - Input wordt geïntegreerd in de activiteiten, waar mogelijk - Waar mogelijk streven naar gezamenlijke agenda's - Waar geschikt en doelmatig worden partnersschips gesloten
Lokale nieuwsberichten, informatieavonden, open huis	Een-op-een gesprekken		Gezamenlijke fact finding
	Consultatie		Consortiumpartners

5.4 Lokale omgeving en beleidscontext

1. Omgevingskarakteristieken

Omschrijf de omgeving waarin het project wordt gerealiseerd (ruimte, landschap, cultuur, water). Zitten er bepaalde uitsluitingsgebieden (bijvoorbeeld drinkwaterwinningsgebieden)?

2. Beschrijving specifieke lokale issues

Beschrijf welke zorgen, thema's er lokaal spelen.

3. Lokaal beleid

Beschrijf het lokale beleid: er is een Coalitie van de volgende partijen, met de volgende lokale doelstellingen voor klimaat & energie, houding t.o.v. aardwarmte, tijdpad ambities en de eventuele status Regionale Energie Strategie, Transitievisie Warmte etc.

Beschrijf Cultuur-historische gevoeligheden in de omgeving (eerdere projecten rond warmte of energie, verkeer, infrastructuur, ...)

5.5 Omgevingsstrategie en prioriteiten

1. Doelen en Acties identificeren per belanghebbende (groep)

Op welke wijze ga je welke belanghebbenden betrekken? Hoe ga je dat doen? En wat ga je dan doen? Hoeveel tijd kost dat?

2. Prioriteren acties, volgorde in de tijd

Welke doelen en acties voor welke belanghebbende(n) hebben prioriteit? Welke kunnen wat later?

3. Procesparticipatie: opzet, procedure, verantwoordelijke, planning, omgevingsafspraken

Hoe ga je afspraken met de belanghebbenden? Hoe pak je dat aan? Wie doet wat?

Vul samen met de omgeving het format Gedragscode Omgevingsafspraken in

4. Inventariseren mogelijkheden en/of wensen voor financiële participatie in het project

5.6 Communicatieplan

1. Doel en aanpak communicatie

2. Communicatiemiddelen

3. Wie doet wat

4. Activiteitenplan

5. Vragen- en klachtenafhandeling: Hoe organiseren we dat? waar kunnen mensen met klachten terecht en hoe wordt dat afgehandeld en gecommuniceerd?

5.7 Kalender

1. Juridisch, vergunningen en inspraakoverzicht

2. Planning: overzicht processtappen participatie

3. Overzicht gesprekken met omgeving

6. Het omgevingsoverleg

In de gedragscode is afgesproken dat initiatiefnemers met belanghebbenden in overleg gaan en indien nodig afspraken maken. Het omgevingsoverleg en daarin gemaakte afspraken zijn projectgebonden. In sommige gevallen kan sprake zijn van overdracht van een project - Indien dat het geval is, zal de initiatiefnemer die de afspraken heeft gemaakt ervoor zorgen dat de afspraken worden overgedragen aan de nieuwe initiatiefnemer. De nieuwe initiatiefnemer spant zich in om deze afspraken na te komen. Indien dit niet mogelijk is bespreekt de nieuwe initiatiefnemer dit in een omgevingsoverleg en maakt eventueel nieuwe afspraken passend bij de situatie van dat moment. Het omgevingsoverleg wordt periodiek gevoerd. De termijn en frequentie wordt samen met de omgeving vastgesteld.

Per project wordt een omgevingsoverleg georganiseerd en wordt gezamenlijk met de omgeving besproken op welke manier de omgeving betrokken wordt bij een aardwarmteproject, over welke thema's wordt gesproken en wat de spelregels zijn voor gesprekken tussen initiatiefnemer en de omgeving.

Onder 6.1 staan enkele suggesties voor thema's voor dit omgevingsoverleg en een conceptformat dat initiatiefnemers kunnen gebruiken om de afspraken vast te leggen.

In het omgevingsoverleg tussen initiatiefnemer en omgeving kunnen afspraken gemaakt worden over communicatie en rollen van betrokken partijen en indien van toepassing andere zaken. Daarnaast wordt er beschreven hoe de participatie vorm krijgt.

Voorbeelden hiervan zijn:

- Het opzetten van een focusgroep
- Afspraken over welke momenten de omgeving betrokken wordt, met welk doel, en in welke frequentie
- Het inrichten van een transparant systeem voor de behandeling van vragen en klachten
- Op welke onderwerpen de omgeving invloed kan uitoefenen (en wat al vast staat)

6.1 Concept onderwerpen voor het omgevingsoverleg

Te bespreken samen met belanghebbenden en eventueel vastleggen in een verslag:

1. Inleiding en definities
  - a. Korte beschrijving project, initiatiefnemer (organisatie) en betrokken belanghebbenden
2. Uitgangspunten betrokkenheid
  - a. Uitgangspunten en scope
  - b. Rollen van betrokkenen
  - c. Beschrijving proces betrokkenheid
3. Omgevingseffecten (mogelijke gesprekstema's, te bepalen in overleg)
  - a. Keuze voor aardwarmte als energiebron
  - b. Omgevingsaspecten , gedurende de bouw en tijdens operatie
  - c. Techniek, veiligheid, risico's en maatregelen
  - d. Locatie en ruimtelijke inpassing
  - e. Natuur- en milieueffecten
  - f. Mogelijkheden om bij te dragen aan de omgevingskwaliteit
  - g. Melding en afhandeling van eventuele schade
  - h. Vragen en klachten
4. Afspraken voor betrokkenheid
  - a. Planning van betrokkenheid (wie, wanneer, op welke wijze, op welk moment)
  - b. Communicatie afspraken (contactpersoon, frequentie contact, communicatiekanalen, onderwerpen, rollen)
5. Vragen- en klachtenafhandeling
  - a. Hoe organiseren we dat? Waar kunnen mensen met klachten terecht en hoe wordt dat afgehandeld en gecommuniceerd?

7. Periodieke update

Een participatieplan is geen statisch document. In die tijd kan de omgeving rond een project veranderen en kunnen inzichten en/of wet- en regelgeving wijzigen. Het participatieplan wordt daarom periodiek onderhouden zodat het up-to-date blijft, en daarmee relevant gelet op de ontwikkelingen in de omgeving en binnen de sector. Omgevingsbetrokkenheid heeft immers een dynamisch karakter.

Daarbij komt dat iedere projectfase een andere mate van omgevingsbetrokkenheid vereist (Zie ook 7.1). Per projectfase moeten de onderdelen uit het participatieplan worden geactualiseerd. Dit gebeurt in ieder geval bij afronding/aanvang van een

nieuwe fase van het project. In de exploitatiefase gebeurt dit in ieder geval vijfjaarlijks tenzij er reden is dit eerder te doen.

Ook de leidraad omgevingsbetrokkenheid kan worden aangepast op basis van opgedane ervaringen in de praktijk of op basis van andere factoren zoals wet- en regelgeving en/of nieuwe inzichten na het raadplegen van bijvoorbeeld onderzoek. De revisie door een

7.1 Overzicht verschillende fases van een project

Fases	Verkennen		Opsporen	Winnen	Opruimen
	1a. Project-ontwikkeling tot SDE	1b. Projectontwikkeling SDE tot Financial Close	2. Realisatie / uitvoering (opsporen)	3. Exploitatie	4. Abandonnering (opruimen en verwijderen)
	Stakeholderinventarisatie				
	Stakeholderanalyse	Update stakeholderanalyse	Update stakeholderanalyse	Update stakeholderanalyse*	Update stakeholderanalyse
	Issueanalyse				
		Communicatieplan	Update communicatieplan	Update communicatieplan*	Update communicatieplan
		Uitvoeren omgevingsplan	Uitvoeren communicatieplan	Uitvoeren communicatieplan	Uitvoeren communicatieplan
			Omgevingsafspraken	Update participatieplan*	Update participatieplan

*In de exploitatiefase gebeurt actualisatie in ieder geval vijfjaarlijks tenzij er reden is dit eerder te doen, zoals groot onderhoud, uitbreiding of andere grote wijzigingen.

Bijlage A - aanvullende informatie over participatie(kaders)

Aan de slag met de Omgevingswet

Het programma Aan de slag met de Omgevingswet is een samenwerkingsverband van gemeenten (VNG), provincies (IPO), waterschappen (UvW) en het Rijk. Het programma ondersteunt overheden, maatschappelijke partners, bedrijven, initiatiefnemers en belanghebbenden om te kunnen werken met de wet.

<https://aandeslagmetdeomgevingswet.nl/participatieomgevingswet/>

Green Deal Participatie van de Omgeving bij Duurzame Energieprojecten

Het doel van de Green Deal is om gezamenlijk inzichten en ideeën te ontwikkelen en te delen om participatieprocessen te verbeteren bij het inpassen van duurzame energieprojecten in de fysieke en sociale leefomgeving.

<https://www.greendeals.nl/green-deals/participatie-van-de-omgeving-bij-duurzame-energieprojecten>

